

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI
TARIX FAKULTETI

REFERAT

FAN:ETNODEMOGRAFIYA

MAVZU: URGUT TUMAN AHOLISI

204-gurux talabasi **Bajardi: Abdulxayirov I.**

Tekshirdi: Ravshanov SH.

Samarqand - 2016

URGUT TUMAN AHOLISI

REJA:

1. Urgut tumani haqida ma'lumot

2. Aholisi va mehnat resurslari

3. Tumanda agrosanoatni rivojlanishining o'ziga xos jihatlari

1. Urgut tumani — Samarqand viloyatidagi tuman. 1926 y. 29 sent.da tashkil etilgan. Viloyatning jan.sharqiy qismida joylashgan. Shim.sharqda Zarafshon daryosi orqali Bulung`ur tumani, shim. da Toyloq, shim.g`arbda va g`arbda Samarqand tumanlari, sharkda Tojikiston Respublikasi, jan.da Qashqadaryo viloyati bilan chegaradosh. Mayd. 1120,3 km². Aholisi 335,2 ming kishi (2002). Tumanda bitta shahar (Urgut), 12 qishloq fuqarolari yig`ini (Baxrin, Beshbuloq, Jartepa, Ilonli, Ispanza, Mirzaqishloq,Pochvon, Uramas, Yangiariq, Qoratepa, G`us, Hamza) bor. Markazi — Urgut sh.

Tabiati. Tuman hududi Zarafshon tog` tizmalarining davomi bo`lgan Chaqilikalon va Qoratepa tog`larining yon bag`irlarida, o`rtacha 1000 m balandlikda joylashgan. Sharqiy, jan. va g`arbiy qismlari pastbaland tekislik bo`lib, bir kancha soyliklar bor. Tog` yon bag`irlari slanets va ohaktosh qoyalaridan iborat, dare vodiylari tor, chuqur, qirg`oqlari tik. Adirlar g`ovak va bo`sh cho`kindi jinlardan tashkil topgan. Adirlardagi soylarning vodiylari keng . Ohaktosh jinlaridan tuzilgan joylarda torlar (Kiyev tri va b.) bor. Chaqilikalon va Krratepa tog`lari orasidagi Taxtaqoracha dovoni (1675 m) orqali Katta O`zbekiston trakti o`tadi. Urgut kuchli seysmik xududlardan biri bo`lib, 7 balli zonaga kiradi. Omonqo`ton yaqinida va Chaqilikalonda marmar, ohaktosh, marganets, mis, volfram va b. foydali qazilmalar bor. Ikdimi keskin kontinental. Yanv.ning o`rtacha t-rasi — 1,5°, eng past tra —25°, iyulning o`rtacha t-rasi 24,4°, eng yuqori tra 49°. Yillik yogin 459–500 mm. Yog`inning kup qismi qishda (34%) va bahorda (48%) tushadi. Oqqo`rg`on, G`ijduvonsoy, G`ussoy, Urgutsoy, Kamongaronsoy, Qoratepasoy, shuningdek, Darg`om, Yangiariq, Yangi Urgut, Yangi Qozonariq va b. kanallar bor. Tuproklari, asosan, bo`z tuproq. Qum, shag`al, qo`ng`ir, kashtan tuproqlar ham uchraydi. Tabiiy o`simliklardan qayrag`och, tol, qarag`ay, tog`zarangi, pista, archa, achchiq bodom, bodom, do`lana, na`matak, rovoch, tog`piyozi, zira va b. o`sadi. Yovvoyi hayvonlardan bo`ri, qobon, quyon, tulki, jayra, tipratikan, har xil ilonlar, echkemar; qushlardan kaklik, mayna, chumchuq, qarg`a, jibljibon, olashaqshaq, bedana, kaptar, musicha, qaldirg`och, bulbul, qizilishton, so`fito`rg`ay, boyo`g`li, sassiqpopishak, tog zog`chasi, bolg`atumshuq, qorayaloq, qarg`alar va b. bor.

Aholisi, asosan, o'zbeklar, shuningdek, tojik, rus, ukrain, tatar, yahudiy, ozarbayjon va b. millat vakillari ham yashaydi. Aholining o'rtacha zichligi 1 km² ga 300 " kishi (2002).

Xo'jaligi ning yetakchi tarmoqlarini q.x. mahsulotlarini qayta ishlash, qurilish va mahalliy sanoat tarmoqlari tashkil etadi.

Tumandagi 800 dan ziyod korxonaning 52 tasi o'rta, 261 tasi kichik, 506 tasi mikrofirmalar. Marmarni qayta ishlash, g'isht, shlakbeton plitalar i.ch., tamaki fermentatsiyasi, meva, go'sht, sutni qayta ishlash, non pishirish, qandolatchilik, har xil yaxna ichimliklar i.ch. korxonalari bor. Avtomobil, muzlatkich, televizor va radioappaturalarni ta'mirlash korxonalari ishlab turibdi. U.t.da hunarmandchilik qadimdan rivojlangan. Hunarmandchilik bilan 3500 dan ziyod kishi shugullanadi.

U.t.da Belgiya bilan hamkorlikdagi "UrgGazkarpet" qo'shma korxonasi, O'zbekiston — Turkiya "UrgANTET YASHAM", "Urgut qoplon", "Urgut SaMNegin" gilam i.ch.ga ixtisoslashgan qo'shma korxonalar faoliyat ko'rsatadi. Marmar toshni qayta ishlaydigan "Urgut LADO marmar", qurilish buyumlari ishlab chiqaradigan "Samplastik", tamakini qayta ishlaydigan "UzBAT" qo'shma korxonalari ishlab turibdi.

Tuman q.x. tamaki, g'alla, sabzavot, kartoshka, meva, uzum hamda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishga ixtisoslashgan. Keyingi yillarda tuman uchun Pstdarg'om tumanida ajratilgan yerda paxta xam ekilmokda. Tumandagi asosiy texnika ekini — tamaki. U.t. yer fondi 112 ming ga ni tashkil etadi. 9 ming ga yerga tamaki, 14,8 ming ga yerga don ekinlari, 1,2 ming ga yerga kartoshka, 145 ga yerga sabzavot va poliz ekinlari, 2907 ga yerga yemxashak ekinlari ekiladi. 1,4 ming ga yer bog va tokzor bilan band, 46,8 ming ga yer yaylov.

Tuman chorvachiligida qoramolchilik, parrandachilik, pillachilik yetakchi o'rinda. Yetishtiriladigan q.x. mahsulotlarning asosiy qismi fermer va shirkat xo'jaliklari hissasiga to'g'ri keladi. U.t. da 381 fermer, 23 shirkat xo'jaligi faoliyat ko'rsatadi. Chorvachilikda qoramol, qo'y va echki, parranda, yilqi boqiladi.

2003/2004 o'quv yilida 127 umumiy ta'lim maktabi (102,3 ming o'quvchi), 2 maxsus sog'lomlashtirish internati (4,9 ming o'quvchi) faoliyat ko'rsatadi. 70 kutubxona, madaniyat uylari, 21 sport maydoni ishlab turibdi. 8 kasalxona (830 o'rin), 36 qishloq davolash bo'limi, 27 feldsherakusherlik punkti va b. tibbiy muassasalarda 488 vrach ishlamoqda. 14 dam olish maskani va yozgi oromgoxlarda viloyat va qo'shni Navoiy viloyatidan kelgan bolalar dam oladilar.

2 Aholisi va mehnat resurslari

Biror hududning ishtimoiy geografik rivijlanishi uchun aholi soni uning tarkibi dinamikasi bilan uzviy bog'liqdir. Binobarin, aholi asosiy ishlab chiqaruvchi kuch bo'lishi bilan birga u yaratilgan moddiy nematlarning istemolchisi hamdir. Shu sababli ishtimoiy bo'g'inning markazida aholi turadi. Urgut tumani aholisining o'sish suratlari va giologik xususiyatlarga ko'ra Samarqand viloyatining oziga hos tumanlardan biridir. Chunki tuman relief xususiyatlarga ko'ra tog' tog'oldi va tekisliklarga bo'linadi. Aynan aholi ushbu hududda. Ushbu hududda qadimdan yashab kelmoqda. Relief jihatdan qiyin bo'lgan tog'li hududda ham aholi zich joylashgan va bugungi kunda uning zinchligi oshib bormoqda. Tuman hududida aholi qadimdan dehqonchilik va chorvachilik va hunarmanchilik bilan shug'ullanib kelmoqda shu bilan birga soylardagi suvlarni ko'pligi, iqlimni qulayligi, yog'n sochini ko'pligi hamdaq unimdor tuproq aynan bu aholini o'troq bo'lib yashashga zamin yaratgan. Viloyatni biror tumanida urguchilik hunarmanchilik, savdo sotiq rivojlanmagan. Bu esa tumanda qayta ishlash sanoat tarmoqlarini tashkil bo'lishini shu bilan birga aholini ish bilan taminlashga katta ahamiyatga egadir. tumanning aholi joylashuvda istemolchi toki qyta ishlab chiqarish aloqa yo'llariga nisbatan aholi soni mehnat resurslarini hududlar bo'yicha rivojlanishiga keltirib chiqaradi. Urgut tumani viloyatni muhim ishlab chiqarish markzlaridan biri hisoblanadi, shuning uchun tuman aholisi viloyatda yuqori o'rinda turadi. Hozirga kelib tuman aholisi tez o'sib bormoqda, shu sababli aholini soni va zinchligi yuqori o'rinda turadi 2012-yil 1-yanvar holatiga ko'ra o'ganilayotga hududda aholi msoni 420000 kishini tashkil qiladi. Shundan 182,1 ming kishi yoki 43% kishini shahar aholisini tashkil qiladi. Qishloq aholisi esa 238000 kishini toki 57% ni tashkil qiladi. Tumanda erkaklar soni 211,1 ming kishini yoki 50,3% ni ayollar esa 209000 ming kishini yoki 49,7% ni tashkil qiladi. Tumanda jami aholini mehnatga layoqatliylar soni 211,8 ming kishini yoki 50,4% ni tashkil qiladi, shundan 107,3 mingni yoki 50,7% ni ayollar tashkil etadi, tumanda kichik tadbirkorlar subektlarda aholi bantlik soni 130,5 ming kishini yoki bank aholining 61,6% ni tashkil qiladi. Kichik tadbirkorlik subektlarida band aholinning 2,6 ming yoki 2% zi kichik korxonalarda, 17,5 ming yoki 13,4% mikro fermalarda va qolganiesha boshqa subektlardagi band aholini tashkil qiladi. Tumanda 2011-yil 1-yanvar holatiga ko'ra 398,3 ming kishi bo'lgan bo'lsa, shuni 61,7 ming kishi urgut shahrida 20,5 ming Jartepa shaharchasida, 9,3 ming Kamongaron shaharchasida 27 ming, G'os 3,17 ming, Navoi 20,1 ming Ispanza 28,16, O'ramas, va 4,7 ming, Kenagash shharchalarda yashaydi. Tuman bo'yicha 2011-yilda jami aholini 15,5%ni urgutda shahrida 28,6% ko'rsatib aytilgan joylarda yashaydi. urgut tuman Samarqand tumani sug'oriladigan hududda joylashgani

sababli, aholini tabiiy ko'payishi ham yuqori. Aholi o'sish bosqichlarini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki tuman aholisi soni o'sib borishi yildan-yilga farq qilib ko'payib bormoqda. Bu ko'rsatgichlarni o'tacha yillik o'sish sifatida ko'rsatadigan bo'lsak, tuman aholisi yiliga o'rtacha 10ming kishiga ko'payib bormoqda. Aholini o'sib borishi biologic jarayon bo'lib, bunda tabiiy harakat yaniy tug'ulish va o'lim darajasiga bog'liqdir,shu bilab birga aholi soni qayta ko'payishda ishtimoiy sharoitlar katta tasir ko'rsatadi, aholini o'sishida uning yashash sharoiti qulayligi ayollarni jamiatda tutgan o'rni, iqtisodiy jihatda mukammallashganligi va huddudni rivojlanish darajasiga ega. Urgut tumani demografik rivojlanishi suratlar yaniy aholi sonini o'sishi o'rtacha bo'lgan tumanlardan yuqori turadi. Bu tumanda 2003-2012-yillarda aholi soni 146%ga o'sgan. Bu jihatdan shahar aholisi qishloq aholisiga nisbatan kam o'sgan. Urgut shahri aholisini o'sishiga qishloqlardan aholi ko'chib borishi katta ahamiyatga ega. Qishloqlarda aholi soni o'sishi shaharga nisbatan birqancha yuqori bo'lsada, biroq keying yillarda bu joylarda ham aholi soni sekin o'smoqda. Bunga asosan tug'ulishning bkamayshi,yaniy ilgaridan oilda o'rtacha 6ta-8ta farzand bo'lgan bo'lsa hozirda aksariyat honadonlarda 2ta-4ta gacha farzand ko'rish tasir etmoqda, shu bilan birga ko'pchilik yoshlarni yaniy o'rta hisobda 17-28yoshgacha bo'lgan yoshlarni chetga uzoq muddatga ishga ketishi, bunda eng kam vaqt 1yilda to 5-6yilgacha bolgan davr ham tug'ulishni pasayishiga salbiy tasir etmoqda,

Urgut tumani aholisining o'sishi.

1- jadval

yillar	Jami aholi soni (ming kishi)	Shu jumladan			
		Erkaklar (ming kishi)	%hisobida	ayollar (mimng kishi)	%hisobida
2007	37,4	184,4	49,1	190,7	50,9
2008	383,1	188,1	49,1	195,0	50,9
2009	391,0	192,4	49,2	198,6	50,8
2010	402,2	199,7	49,6	202,5	50,4

2011	410,0	205,7	50,2	204,3	49,8
2012	420,0	211,1	50,3	209,0	49,7

Ushbu jadvaldan malumki tuman aholisi sonida erkaklar va ayollar o'rtasidagi tafovudlar 2007-2010-yillarda ayollarning soni ko'pligi saqlanib qolgan. Masalan 2007-yilda jami aholi soniga nisbatan erkaklar 49,1%ni , ayollar esa 50,9%ni tashkil qilgan bo'lsa bu ko'rsatgich 2010-yilga kelib 49,6%dan 50,4%ga o'zgarib borgan.

Tunanda 2011-yildan boshlab erkaklar soning ayollar soniga nisbatan kopayganligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu yilda erakalar jami aholini 50,2%ni ayollar esa 49,8%ni tashkil qilmoqda 2012-yilda esa bu ko'rsatgichda tumanda erkaklar soni 50,3%ni ayollar esa 49,7%ni tashkil qildi, bu jadvaldan ko'rinib tiribdiki urgut tunanida aholi sonida erkaklar va ayollar o'rtasidagi nisbat keying ikki yilda o'zgarganligi va bunda erakkalar sonini ko'rishimiz mumkin.

Tunanning tabiiy harakatidan keyin birmuncha sijishlar bo'lmoqda aholi soni o'sishda tabiiy ko'payish muhim ahamiyatga egadir. Tabiiy ko'payish ko'rsatgichlari yuqori bo'lishi aholi sonini tez o'sishiga olib keladi. Bunday holat albatta tug'ulish va o'lim korsatgichlariga bog'liqdir.

Urgut tumaniaholisining tabiiy harakati.

(har ming kishiga nisbatan)

2-Jadval

Jami	Tug'ulish			O'lim			Tabiiy kopayish		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Urgut tumani bo'yicha	27,0	21,2	10,8	3,6	3,3	1,7	23,4	17,9	9,1

Ushbu jadval tahlil shuni ko'rsatadiki Urgut tumanida 2009-y tug'ulish har 1000 kishi hisobiga 27%ni , o'lim esa 3,6%ni tabiiy ko'payish 23,4%ni tashkil qilgan. Ushbu yilda aholi o'rtasida tug'ulishning koplighi o'lim darajasini koplighi

bilan belgilanadi. 2010-yil tug'ulish 21,2%ni o'lim esa 3,3%ni tabiiy kopayish 17,9%ni tashkil qilgan, ushbu yildan tumanda tug'ulishni pasayishi kuzatilgan. Bu jarayon 2011yildan boshlab yanada yaqqol namoyon bo'ldi. Ushbu o'rganilayotgan yilda tumanda tug'ulish 10,8%ni yoki 2009-y ga nisbatan 16,2%ga kamayib ketganini ko'rishimiz mumkin. O'z navbatida tug'ulishni kamayishi o'lim 1,7%gacha tushishiga olib keldi, tabiiy ko'payish esa 9,1%ni tashkil qildi. O'lim darajasini kamayib borishi o'z navbatida hududda mididsina sharoitlarini yahshilanishi, aholi turmush sharoitlarini o'zgarishi hamda ona va bola salomatligiga davlat darajasida etibor berilayotganligi sabab bo'lmoqda. Tuman aholisini milliy tarkibini tahlil qiladigan bo'lsak bu yerda to'zbeklar tuman aholisini 86%ni tashkil qiladi undan tashqari boshqa millat vakillari ham mavjud. Aholini o'sish vauning tabiiy hamda mehanik harakati natijasida joylarning demografik sig'imi o'zgarib boradi bu eng avvalo zincliq ko'rsatkichlarda o'z aksini topadi. Malumki aholi tabiiy sharoiti qadimda qulayobikor dehqonchilik hududlarda zincliq joylashib kelgan. Urgut tunani ham viloyatda aholisi zincliq joylashgan tumanlardan biri hisoblanadi, tog' va tog' oldi hududlarda urgut shahri, g'uz kabi qishloqlara zincliq anch yuqori shu bilan birga sug'oriladigan yerlarda buni ko'rish mumkin.hozirda urgut tumanida 1km² maydonga 375,1kishi to'g'ri kelmoqda bu yerlarda asosan aholi asosan hunarmandchilik, savdogarlik bilan, sug'oriladigan yerlarda dehqonchilik va chorvachilik bilan band. Demak tumanda qishloq ho'jaligida yerdan unimli foydalanish va rivojlanish talab qiladi.

Mehnat resurslari deganda aholining o'z ijtimoiy va ma'rifiy imkoniyatlariga ko'ra ishlab, mehnat ega bo'lgan kishi tushuniladi.Aholining mehnatga yaroqli bo'lgan qismiga 16 yoshdan 59 oshgacha bo'lgalar kiradi. Samarqand viloyati mehnat resurslari, mehnatga yaroqli bo'lgalar yetarli darajada bo'lib,shu jumladan Urgut tumanida ham aholining mehnat rasurslari bilan ta'minlangan darajasi hisoblanadi. Mehnat resurslari shu bilan ta'minlashda asosan, qishloq ho'jaligi tarmoqlari,fermyerlar sanoat tarmoqlari,sog'liqni saqlash, maorif, madaniyat, savdo-sotiq qilishi,kichik va o'rta tadbirkorlik kabi bir necha boshqa korxonalarining odatda aholining mehnat faoliyati munosabatiga ko'ra uch guruhga bo'linadi.

1. mehnat yoshida bo'lgan bolalar va o'smirlar.
2. Mahnat qilayotgan mehnat resurslari.
3. Mehnat yoshidan o'tgan odamlar.

Tumanda aholining turliy sohalarda bandligi yillar bo'yicha yaqqol o'sib bormoqda.Tumanda mehnatga yaroqliy aholining soni oshib borishi bilan birga ularni band bo'lishiga ham etibor berilmoqda. Tumanda mehnat resurslari 2009

yilda 201,2 ming kishini tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2011yil 212,7 ming kishini tashkil qilgan edi o'sish 2011yilda 2009 yilga nisbatan 11,5mingtani tashkil qiladi, tumanda mehnatga yaroqli yoshlar esa 2009 yilda 199,3 ming kishini tashkil qilgan bo'lsa bu ko'rsatkich 2011yilda 211,8 mingtaga yetgan yoshlar 12,3 ming kishiga ko'paygan. 2011yilda jismoniy faol aholi ya'ni ishchi kuchi 10,1 ming kishiga yetgan. Tumanda 2012 yil 1-yanvar hisobi bo'yicha mehnatga yaroqlilar 211,8 ming kishini tashkil qilgan ular o'rtacha band bo'lgan 146 mingtasi 68,9 foizni tashkil qilmoqda. Xususiyl tadbirkorlik subektlarda esa 130,5 ming kishi banddir. Jami subyektlar band aholisidan yarmi ular 89,4 foizni tashkil qilmoqda. Shundan ajralib turadiki, urgut tumani keyingi yillarda xususiyl tadbirkorlikni rivojlantirishga katta etibor qaratilmoqda bu o'z navbatida shu korxonalarda aholi bandlik darajasini oshirishga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa 2011-yil "Kichik biznes va xususiyl tadbirkorlik yili" deb e'lon qilinishida ham tumanda bandlik darajasini oshirishga sabab bo'lgan. Mahsulotlarni qayta ishlashga etibor berish korxon va o'rta sanoat korxonalarini ochirishga sabab bo'ldi. Tumanda aholi mehnat resurslari bilan to'liq ta'minlash maqsadida quyidagilarga e'tibor qaratish lozim.

-Mahsulotlarda maxalliyl hunarmandchilikni kengaytirish va shu asosda faoliylat yuritish va tadbirkorlikka keng e'tibor berish;

-Qishloq xo'jaligida qayta yetishtirilgan mahsulotlarni shu joylarda qayta ishlash sanoat korxonalarini qurish;

-Qishloq aholisini ish bilan ta'minlashda mahsulotlar kichik va o'rta korxonalarini qurish oilaviyl biznesni rivojlantirishga e'tibor qaratish;

-Qishloq jabhalarida yerik sanoat korxonalarini shaxobchalarini qurish;

-Aholi madaniyl va maishiyl xizmat turlariga bo'lga talabi va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, ularni shakillantirishga ayollarni bandlik darajasini oshirishga etibor berish.

3. Tumanda agrosanoatni rivojlanirishining o'ziga xos jihatlari

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi milliyl iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Aholi iste'mol qiladigan mahsulotlarning 95-97 foizi aynan shu sohada yetishtiriladi. Mamlakatimiz qishloq xo'jaligi rivojlanirish jarayonlarinig olib borirsh, unda tarmoqlar tarkibini intensivlashtirirshga etkizib berilayotgan mahsulotlarni yerinig o'zida qayta ishlab chiqarirshga katta e'tibor berilmoqda.

Bugungi kunda aholinig 60 foizidan ortiq qismini qishloq joylarida istiqomat qilirshini inobatga olayotgan bo'lsak, qishloq xo'jaligi sohasini yanada rivojlantirirshni talab etadi. Qishloq joylarida sanoat tarmoqlarini ko'paytirirsh,

etishtirilayotgan mahsulotlarni shu erni o'zida qayta ishlashga e'tibor berish, kichik biznes va tadbirkorlikni ushbu soha negizida ko'proq tashkil etish orqali, qishloq joylarida yangi ish o'rinlarini ko'paytirish va aholi bandligi darajasini oshirishga olib keladi. Qishloq xo'jaligida borilayotgan keng ko'lamnagi islohotlarni asosini mamlakat prezidenti tomonidan qabul qilinayotgan farmon va qonunlarning o'zni benihoyat kattadir. Shu sababli o'tgan 21 yil davomida qishloq xo'jaligida tub o'zgarishlar bo'lib o'tishi bilan birga, uning har bir tarmog'idan mo'l hosil olishga, joylarda tayyor mahsulot ishlab chiqarishga erishilmoqda. O'zbek halqining qadim tarixdan yuqori dehqonchilik madaniyati, qishloqlarda umuminsoniy g'oyalarning ustunligi, yer, suv, mehnatga bo'lgan munosabatlarning xizmat darajasining ko'tarilganligi, agrar islohotlarning ya'nada rivojlanishini taqozo etadi. Bugungi kunda qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni ya'nada chuqurlashtirishdan maqsad yerlarni haqiqiy dehqon, tadbirkor, ishbilarmonlar qo'lga topshirish, qishloqlarda mulkdor sinfni shakllantirishdan iboratdir.

Respublikamizning barcha xududlarida bo'lgani kabi Samarqand viloyatida ham agrosanoat majmualarini rivojlantirishga, joylarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashga katta e'tibor berilmoqda.

Samarqand viloyati va uning tumanlarida ham ushbu sohani tubdan o'zgartirish va ishlab chiqarishni jadal sura'tlar bilan olib borish, mahsulotlarni sifat va miqdor jihatdan oshirishga qaratilgan katta ishlar olib borilmoqda. Qishloq xo'jaligi ixtisoslashtirilishini ta'minlash va mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarishni hududiy tashkil etish va rivojlantirishda har bir hududning tabiiy sharoiti, yer, suv, tuproq kabi resurslari hamda resurslari bilan bog'liq.

Samarqand viloyati iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanishida tumanlarning ahamiyati kattadir. Har bir tuman o'zining tabiiy sharoiti va joylashuvidan kelib chiqqan holda, qishloq xo'jaligi tarmoqlariga ixtisoslashgan bo'lib, uni har tomonlama turlanishiga jiddiy jiddiy e'tibor bermoqda. Urgut tumani rivojlanishi va istiqbolini milliy asoslashda, tabiiy sharoit, tabiiy boyliklari bilan barcha qatorida ijtimoiy iqtisodiy, hamda xo'jalik tarmoqlarning ahamiyati nihoyatda muhimdir. Bularga tumaning iste'mol va qayta ishlash tarmoqlariga bo'lgan munosabati, sanoat majmualarining joylashuvi bilan belgilanadi. Shularni inobatga olgan holda tumanda agrosanoat tarmoqlarini rivojlantirishda qishloq xo'jaligi tarmoqlarining joylashganligi, ularni hududlar bo'yicha taqsimlanishi, joylarda mahsulot yetishtirishva uni qayta ishlashdan imkoniyatlarni o'rganib, kerakli statistik materiallar asosida chuqur tahlil qilib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Yer fondi va undan foydalanish

Yer har bir tuman qishloq xo'jaligida asosiy ishlab chiqarish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Chunki qishloq xo'jaligida yer moddiy boyliklar yaratilishidagi ahamiyati muhimdir. Tuman qishloq xo'jalik tarmoqlarining munosib rivojlanib ularni hududiy to'g'ri tashkil qilish, mavjud yer resurslardan to'g'ri va oqilona foydalanishga va ishlab chiqarishni intensiv texnologiya asosida olib borishga bog'liqdir. Aholi sonini oshib borishi barobarida, uni iste'mol mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoji ham oshib boraverdi, bunday mahsulotlarni katta qismini yetishtirish uchun albatta unumli yer kerak bo'ladi. Shu bilan birga aholini o'zini uy joy bilan ta'minlash esa mavjud yer resurslariga, sug'orilib dehqonchilik qilish imkoniyati zarur bo'ladi.

Urgut tumani statistika boshqarmasi ma'lumotiga ko'ra 2012 yil 1-yanvar holatiga ko'ra tumanning umumiy yer maydoni 112028 gektar bo'lib shundan 74372 gektari yoki 66,4 foizi qishloq xo'jaligida foydalaniladigan yerlardan, 7840 gektari yoki 7,0 foizi tomarqa yerlaridan, 406 gektari yoki 0,4 foizi meliorativ yerlardan, 2033 gektari yoki 1,8 foizi o'rmonlardan va qolgan 27377 gektar yoki 24,4 foizi esa boshqa yerlardan iboratdir. Urgut tumanida qishloq xo'jaligida foydalaniladigan 74372 gektar yerning 27,6 foizi ekin ekiladigan yerlardan iborat bo'lib jami 20503 gektarni tashkil qilmoqda. Qishloq xo'jaligida foydalaniladigan yerlarning qolgan qismini yaylovlar 46055 gektar yoki 62 foiz, ko'p yillik daraxtlar 7754 gektar yoki 10,4 foizi va bo'z yerlar 60 gektar yoki 0,2 foizni tashkil qilmoqda. Tumanda jami ekin yerlarining 16461 gektari 80,3 foizini sug'oriladigan yerlar qolgan 4042 gektari yoki 19,7 foizini esa lalmi yerlar tashkil qilmoqda. Tumanda mavjud 7754 gektar ko'p yillik daraxtlarning 6235 gektarini yoki 80,4 foizni uzumzorlar, 469 gektari yoki 6 foizni bog'lar va 1050 gektarini yoki 13,6 foizini esa tutzorlar tashkil qilmoqda.

Aholini ehtiyoji uchun oziq-ovqat mahsulotlari etishtiradigan tarmoqlarning ekin maydonlarini kengaytirish hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri hizoblanadi. Urgut tumanida yildan-yilga aholi sonini oshib borish hisobiga, qishloq xo'jaligida haydalaniladigan yer maydonlarining qisqarib borishiga sabab bo'lmoqda. Chunki aholini uy-joy bilan ta'minlash, tomarqa uchastkalari bo'lib berishda, ham sug'oriladigan ham lalmi yerlardan, uy joylari berishga to'g'ri kelmoqda. Bu o'z navbatida qolgan yerlardan unumli foydalanishga, holati yomon yerlarni ham ishlov berish yo'li orqali qishloq xo'jaligida foydalanilayotgan yerlar tarkibiga kiritishni talab etmoqda.

Urgut tumanida 2012 yilda jami 56353 ta oila xo'jaliklari mavjud bo'lib, ular ixtiyorida jami 7840 gektar yer maydoni bor. Bu har bir oila xo'jaligiga o'rtacha 13,9 sotix yer to'g'ri kelmoqda. Bundan ko'rinib turibdiki oila xo'jaliklarining tomarqa yerlari keng yaylov yerlaridan ham iboratdir. Lekin sug'oriladigan erladagi oila xo'jaliklarida bu ko'rsatkich juda tig'iz hisoblanadi. Shu bilan birga aholiga xizmat ko'rsatish shaxobchalari, do'konlar, maishiy ob'ektlar va boshqa tarmoqlar har bir aholi yashash joylarida ko'payib bormoqda.

Viloyat ahamiyatiga ega yo'llar atrofida restoranlar, kafe, bar, oshxona, do'konlar hamda yonilg'i qo'yish shaxobchalarining ko'payib borayotganligi ham mavjud yerlarni qisqarishiga olib kelmoqda. Bu esa tumanda mavjud yerlardan to'g'ri va oqilona foydalanishni talab qiladi. Tumanda mavjud 406 gektar meliyaretiv holati yomon yerlarni ham qishloq xo'jaligida foydalanish yerlarini ishlab chiqish va undan foydalanishni yo'lga qo'yish hozirgi kunda juda katta ahamiyatga egadir. O'z navbatida qishloq xo'jaligida foydalaniladigan yer maydonlarining, sug'orish, haydash va boshqa omillar sabab, ularning gullanishga aylanish xafi borligi yoki begona o'tlar bosib borishi sabab ham ularni ishdan chiqishiga olib kelmoqda.

Urgut tumanida yer fondi va undan to'g'ri foydalanish.

2012 yil 1-yanvar holatida

3-jadval

№	Tumanning er maydoni	Gektar	% hisobida
1.	Umumiy er maydoni. Shundan.	112028	100
2.	Qishloq xo'jaligidagi yerlar shundan	74372	66.4
	Ekin yerlar: shu jumladan	20503	27.6
	Sug'oriladigan	16461	80.3
	Lalmi	4042	19.7
2.1	Ko'p yillik daraxtzorlar: shu jumladan.	7754	10.4
	Bog'lar	469	6.0
	Uzumzorlar	6235	80.4
	Tubzorlar	1050	13.6
2.2	Bo'z yerlar	60	0.08

2.3	Yaylovlar	46055	62
3.	Tomarqa yerlar: yer maydoni	7840	7.8
4.	Meliorativ holati yomon yerlar	406	0.4
5.	O'rmonlar	2033	1.8
6.	Boshqa yerlar	27377	24.4

Jadvaldan shu narsa ma'lum bo'ldiki Urgut tumanida mavjud yerlarning asosiy qismi qishloq xo'jaligida foydalaniladigan yerlardan iboratdir va u jami yer maydonining 66,4 foizini tashkil qilmoqda. Shuning uchun ham mavjud yer resurslarini avaylab asrash, undan to'g'ri va oqilona foydalanishga jiddiy e'tibor qaratish lozimdir. Tumanda yer fondidan to'g'ri va oqilona foydalanishda quyidagilarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

- Qishloq xo'jaligida foydalanish qiyin bo'lgan va meliorativ holati yomon bo'lgan yerlarni yaxshilab unumdorligini oshirish va undan maksimal darajada foydalanish;
- Yyerlardan foydalanishning ilg'or usullaridan, ya'ni to'g'ri sug'orish, haydash, ishlov berish o'z vaqtida, sifatli qilib olib boorish;
- Mahalliy o'g'itlarni o'z vaqtida berish, ximyoviy o'g'itlardan to'g'ri foydalanish;
- Fermer xo'jaliklari tasarufidagi yerlarni kadastr qilish, ortiqcha yer maydonlarini aniqlash va uni qishloq xo'jaligi yer fondiga kiritish;
- Aholiga tomarqa yyerlarni bo'lib berishda shu joylarning yer holatidan kelib chiqqan holda ma'lum me'yor asosida tashkil qilish;
- Erdan foydalanishda agrotexnika qoidalariga rioya qilish, uni buzilishini oldini olish, almashlab yetishni to'g'ri yo'lga qo'yish va boshqalar.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Каримов. И. А “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида, ҳафсизликга таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” -Т. Ўзбекистон 1997
2. Каримов. И. А “Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда“ -Тошкент Ўзбекистон 1999
3. Акрамов. З .М “ География сельского хозяйство Самаркандской и Бухарской области”- Т .1961
4. Акрамов .З . М “Ўзбекистон Республикаси иқтисодий ва ижтимоий географияси” -Т. 1982
5. Асамов. Т. Набиҳонов. М Сафаров.И . “Ўзбекистоннинг иқтисодий ва ижтимоий жўғрофияси“.- Т. “Ўқитувчи”. 1991
6. www.stat.uz